

„AZ IGAZSÁG AZ ÉN SZEMFEDŐM...”

Gágyi László : Egyedül (Dávid Ferenc utolsó órája)című elbeszélése régóta élményt adó olvasmányom, amikor egyházalapítónkra emlékezünk, vagy valamilyen más vonatkozásban előjön első püspökünk. E sokszor idézett elbeszélés szerzője-ahogy az Új Magyar Irodalmi Lexikon (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994) írja, „a proletkultos, dogmatikus kritika miatt háttérbe szorult.” Fintaházán született 1910-ben, Nagyenyeden 1929-ben tanítói oklevelet szerzett. Bárgyúság lenne összehasonlítani bármelyik erdélyi íróval-költővel, de valami olyasmiket írt, amiért az elhallgatás, mellőzés lett osztályrésze. Az említett elbeszélése is ilyen lehetett az árgusok, cenzorok szemében. Ezért különös értéke könyvtáramnak az az elbeszélés kötet, amelyik 1975-ben jelent meg „A tenger varázsa” címmel Dávid Gyula szerkesztésében, és amelyikbe utolsóként „becsúszott” ez a 22 és fél oldalas remekmű. Az idézetcsokor a református neveltetésű szerző mélységes tiszteletét mutatja reformátorunk és munkája iránt. Egy sokszor álökumenikus világban példa lehet minden megfogalmazása. Költői fantáziája mellett a haldokló Dávid szájába tárgyilagos történelmi tényeket is ad. Azért is tartottam érdemesnek a Dávid Ferenc-évünkben előszedni és idézni ebből az írásból, de akinek megvan, mást is megörvendeztetni vele), mert olyan dolgok is benne vannak, amik leírása 1975-ben egyenesen veszélyesek voltak. (pl. Erdély emlegetése, korabeli, súlyos üzenetű versidézetek, stb.) Haláltusájában megjelenik előtte Dózsa György, majd kortársai, János Zsigmond Bekes Gáspár (a szerző Békés-nek írja), Heltai Gáspár, Kálmáncsehi Sánta Márton, Honterus, Sylvester, Dévai Bíró Mátyás, Sztáray Mihály, Csáky kancellár, Blandrata György, Kendy Sándor, Báthori István mellett felesége Katalin is. „Egyedül vagyok.- amikor látomásában Zápolya János Dózsa Györgyöt égeti-Szegény Erdély! Látom tragikus utad kísértő hőseit. Érted birkózik a német császár a hatalmas Szolimán szultánnal. Érted ragadtak fegyvert 1562-ben a meggyötörtek...A novemberi szél sikolt, de én Szkárosi Horváth András zokogását hallom e sikoltásból. „Az fejedelmek kegyetlenné lettek.” És még : „Ezerötszázban és az negyvenötben / Az urak valának nagy kegyetlenségben.” Szétszaggat a kín. Mi az? Most talán nincsenek nagy kegyetlenségben? Azok, akik kiröhögték az arcukba sírt zsoltárt, és engem eleven rothadásra vetettek, talán nincsenek nagy kegyetlenségben?...Ó, bármilyen habot is vet a folytonosan hullámozó idő, a kegyetlen urak nem változnak. Reformáció kell ide, az, reformáció, tüzes ostor, amely elűzi a kegyetlen vérszopókat, amely szétkergeti a sötét babonákat, hazug legendákat, ámító misztériumokat.” Utolsó órájában még Wittembergbe is „eljut”: „Mosolyogja körül a nevedet haldokló lelkem áldása! Ott tárultak utakká az ösvények, ott nyílt ki előttem a téres látóhatár, ott tanultam meg hazát szeretni. Ott zúdultak át a lelkemen Luther sorsdöntő szavai...és Melanchton...és a hódító Erazmus, aki építő kételyeivel megelőzte a korát, mint én.” ...Te parancsoltad, Wittemberg, a lelkemnek, hogy a sötétségben soha meg ne álljon; te

parancsoltad a fényeket gyújtó, nyugtalan vizsgálódást. Ezért lettem katolikusból lutheránus, lutheránusból kálvinista, kálvinistából unitárius...Téged követtelek, amikor kimondtam : szabad meggyőződéseme lángoló szekeréről le nem szállok. De micsoda egyetlen elszánt ember a történelem óriási mozgásában? Mi egy felvilágosodott ember ott, ahol a maradiságot százezrek támogatják?... Akartam, hogy minden gondolatot végiggondoljak, minden ösvényt végigjárjak. Akartam, hogy ne dermedjenek meg az ujjaim, ha az igazságot megérintik..."Nem pihenhettem soha, siettem, rohantam, egyetlen teremtő nappal volt az életem. Lelkem és elmém világosságát föléd kellett terjesztenem, hazám. Mások tétováztak, heverték, szunnyadtak, aludtak, ittak, vadásztak, éltek...jaj annak, aki nyugtalan az alvók között. Jaj annak, aki a tudatlanok között tud. De legnagyobb jaj annak, aki letér rendeltetése útjáról." Blandrata Györgynek, az egykori munkatársnak, barátnak odamondja a haldokló igazságának súlyával : „Reád gondolkodom ezekben az elborzasztó pillanatokban, amikor eltört szárnyal heverek az almon...Te most már a katolikus Báthoriakat szolgálod. Ubi bene, ibi patria! Ott van a hazánk, ahol jó dolgunk van. Jaj, cselszövő, cselszövő! Hideg törőd most is hasítja a nyelvemet, a szívemet, a gondolataimat. Mert te voltál az, aki a lengyel Socinus Faustust titokban mellém rendelted. Azt hittem : barátnak. De ő az én gondolataim kémje volt. Én őszintén vallomásokat tettem, ő hazug jelentéseket írt, te pedig elkészítetted a hurkot. Te! Aki valaha velem együtt szárnyaltál...Ő, ki tudja ezt elviselni? Nekem eszméim voltak és vannak, neked érdekeid vannak és lesznek. Ez hát a te jelmed és szellemed titka." Aztán Katalinnal is „viaskodik” kétszer is egyedülletében : „...sohase élteél szellemi életet. Te sohase kapaszkodtál idegeiddel, véreiddel, szellemed egész lüktetésével a Gondolatba. Te az maradtál, aki voltál : gyöngypártás pillangó, szép zsarnok, szívtelen, önző, kegyetlen üldöző...A te látóhatárod önmagadnál lezárult...olyan világ voltál, amelyiknek nincsen ege, olyan ég, amelyiknek nincsen csillaga, olyan csillag, amelyiknek nincsen fénye." Az elbeszélés vége felé ellenségei, ellenfeleivé vált egykori munkatársai, barátai együtt jelennek meg a haldoklónak és együtt kiáltják : „Feszítsd meg!”...Ő az oka a politikai bizonytalanságnak, minden erkölcsi balsikernek, minden eszmei eltévelyedésnek. Ő hozta reánk a törököt és a németet. Miatta hanyatlott le Hellász és Róma. Ő volt Caesar Brutusa. Miatta hideg a jég. Ő a sötét az éjszakában...ez az ember kineveti a misztériumokat, legendákat, szenteket, csodákat! Hiszen ez az ember fütyöl az urakra, fejedelmekre, pápákra! Asztalán a félremagyarázott Biblia, ágyában a csábos Kleopátra...Hiszen ez az ember megrontott egy romlásra hajlamos fejedelmet, megtámadta a szent Hagyományt, közénk lopta a romboló Észt, tanaiban eljövendő népforradalmak lángja lappang!" Aztán jön a vég : „...betegem, megtörtém, kimerültem három napon át egyedül védelmeztem a gondolatszabadságot. És amikor éreztem, hogy a szervezett maradiság a halálot akarja, arcába sírtam a zsoldárt : Akarok inkább pusztában laknom, / Vadon erdőben széllel bujdosnom :/ Hogynem mint azok között laknom, / Kik igazságot nem hagynak szólanom. És kimondták az ítéletet : Halálíg tartó fogság!" A teljes egyedülletben „Aludj, fiam, aludjál..." csitítgatással megjelenik édesanyja is. A szerző képzeletében még üzen a haldokló : „Emberek, emberek : legyetek a nyugtalanság farkasai, törjétek mindig előre, egyre tovább. Akarjatok a szép helyett szebbet, a jó helyett jobbat, az igaz helyett igazabbat, mígnem aztán eléritek...eléritek..." 1579. november 15-én magas Déva várának porkolábjá, aki maga is híve Dávid Ferencnek az elbeszélés szerint, kinyitja a börtöncella ajtaját : „A rothadt szalmán egy halott öregember fekszik. Vonásain elömlik a halhatatlanság tiszta nyugalma. Vonásai olyan

szépek, mintha soha nem tanyázott volna rajtuk fájdalom. Nagy festők ábrázolják így a vértanúkat.”

Összeállította : B.L.